

**BOLA HUQUQLARINING XALQARO MIQYOSDA HIMOYA
QILINISHI**

*Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti,
Ijtimoiy fanlar fakulteti Yurisprudensiya yo'nalishi
2-kurs, S patok 2410 guruh talabasi
Yo'ldoshova Nafisa Izzatulla qizi*

**PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS AT THE
INTERNATIONAL LEVEL**

*Student of the 2nd year of the Faculty of Social Sciences,
Department of Jurisprudence,
National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek,
group 2410, Nafisa Izzatulla kizi Yoldoshova*

ЗАЩИТА ПРАВ РЕБЕНКА НА МЕЖДУНАРОДНОМ УРОВНЕ

*Национальный университет Узбекистана имени
Мирзо Улугбека, факультет социальных наук,
2 курс, юридический факультет, студентка группы С паток 2410
Йулдошова Нафиса Иzzатулла кызы*

Annotatsiya

Ushbu maqolada bola huquqlarining xalqaro miqyosda himoya qilinishi bilan bog'liq normativ-huquqiy asoslar, monitoring mexanizmlari va ularning amaliy samaradorligi tahlil qilinadi. Xalqaro hamjamiyat tomonidan yaratilgan huquqiy tizimlar, xususan Birlashgan Millatlar TashkXMTti tomonidan qabul qilingan 1989-yildagi Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya va uning fakultativ protokollari, XMTning bolalar mehnatiga qarshi konvensiyalari, UNICEF va boshqa xalqaro institutlarning faoliyati faktlar asosida sharhlanadi. Tadqiqot natijalari dunyo miqyosida bolalar huquqlarini buzilish holatlarining yuqoriligini, jumladan, majburiy mehnat, zo'ravonlik, qurolli nizolarga jalb etish, bolalar savdosi va ta'limdan chetda qolish kabi muammolarning hanuz dolzarb ekanini ko'rsatadi.

Kalit soʻzlar: bola huquqlari, xalqaro huquq, monitoring mexanizmlari, majburiy mehnat, zoʻravonlik, bola savdosi, taʼlimdan chetda qolish, UNICEF, CRC, XMT

Аннотация

В данной статье анализируются нормативно-правовые основы защиты прав ребенка на международном уровне, механизмы мониторинга и их практическая эффективность. Рассматриваются международные правовые системы, созданные международным сообществом, в частности Конвенция о правах ребенка 1989 года и её факультативные протоколы, принятые Организацией Объединенных Наций, конвенции МОТ по противодействию детскому труду, а также деятельность ЮНИСЕФ и других международных институтов на основе фактических данных. Результаты исследования показывают высокий уровень нарушения прав детей в мире, включая принудительный труд, насилие, вовлечение в вооружённые конфликты, торговлю детьми и отсутствие доступа к образованию, что подтверждает актуальность данной проблемы.

Ключевые слова: права ребенка, международное право, механизмы мониторинга, принудительный труд, насилие, торговля детьми, отсутствие доступа к образованию, ЮНИСЕФ, CRC, МОТ

Annotation

This article examines the normative and legal foundations of the protection of children's rights at the international level, monitoring mechanisms, and their practical effectiveness. It reviews the international legal systems established by the global community, including the 1989 United Nations Convention on the Rights of the Child and its optional protocols, XMT conventions against child labor, as well as the activities of UNICEF and other international institutions based on factual data. The study's findings indicate a high level of violations of children's rights worldwide, including forced labor, violence, recruitment into armed conflicts, child

trafficking, and lack of access to education, demonstrating the continued relevance of this issue.

Keywords: children's rights, international law, monitoring mechanisms, forced labor, violence, child trafficking, lack of access to education, UNICEF, Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya - CRC, XMT

KIRISH

Bola huquqlari zamonaviy xalqaro huquqning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi va uni ta'minlash inson huquqlari tizimining ajralmas qismi sifatida qaraladi. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab bolalarning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy himoyasiga oid masalalar xalqaro hamjamiyat e'tiborini tobora ko'proq jalb qila boshladi. 1989-yilda qabul qilingan Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya (CRC) bolaga mustaqil huquq subyekti sifatida yondashuvni joriy etdi va uning 196 ta davlat tomonidan ratifikatsiya qilinishi uni inson huquqlari sohasidagi eng universal shartnoma sifatida e'tirof etishga asos beradi[1]. Shu bilan birga, xalqaro huquqiy hujjatlar mavjud bo'lishiga qaramay, dunyo miqyosida bolalar huquqlarining buzilishi keng ko'lamli muammo bo'lib qolmoqda.

UNICEFning 2023-yilgi hisobotiga ko'ra, har yili dunyo bo'yicha taxminan bir milliard bola jismoniy, ruhiy yoki jinsiy zo'ravonlikdan aziyat chekadi, bu esa Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyaning 19-moddasida nazarda tutilgan "zo'ravonlikdan himoya qilinish huquqi"ning buzilishi sifatida baholanadi[2]. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (XMT) ma'lumotlariga ko'ra, hozirda 160 million bola mehnatga jalb etilgan, ularning qariyb yarmi og'ir va xavfli mehnat turlarida ishlaydi. Bu holat Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyaning 32-moddasida belgilangan "ekspluatatsiya va bolalar mehnatidan himoyalaniish huquqi"ga zid[3]. UNESCO ta'lim monitoringi bo'yicha 244 million bola maktab ta'limidan chetda qolayotgani qayd etilgan, bu esa Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyaning 28-moddasidagi "ta'lim olish huquqi"ning buzilishi hisoblanadi[4]. UNODC

ma'lumotlariga ko'ra, odam savdosi qurbonlarining uchdan bir qismini voyaga yetmaganlar tashkil etadi, bu esa Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyaning 35-moddasidagi "bolalarni o'g'irlash va sotishdan himoya qilish huquqi"ga zid[5]. Shu bilan birga, qurolli nizolar davom etayotgan davlatlarda bolalarning hayoti eng xavf ostida qolmoqda, bu esa Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyaning 6-moddasidagi "hayotga bo'lgan huquq"ning buzilishi hisoblanadi[6].

USLUBLAR

Ushbu tadqiqot normativ-huquqiy tahlil, statistik tahlil, qiyosiy va sotsiologik metodlarga tayangan holda olib borildi. Normativ-huquqiy tahlil metodi orqali Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya, uning fakultativ protokollari, XMTning 138- va 182-son konvensiyalari, BMT Inson huquqlari Kengashining rezolyutsiyalari va boshqa xalqaro hujjatlar chuqur o'rganildi. Statistik tahlil yordamida UNICEF, UNODC, UNESCO va XMTning so'nggi global ma'lumotlari tahlil qilinib, bola huquqlarining buzilishiga doir asosiy ko'rsatkichlar aniqlashtirildi. Qiyosiy metod orqali turli mintaqalarda amaliy mexanizmlar solishtirilib, ularning samaradorligi baholandi[7].

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari bola huquqlarining xalqaro miqyosda himoya qilinishi keng va ko'p qatlamli tizimga ega ekanini ko'rsatdi. Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya bolalarning hayot, rivojlanish, ta'lim, fikr bildirish, ijtimoiy himoya, ekspluatatsiyadan va zo'rvonlikdan himoyalaniş huquqlarini kafolatlaydi. Fakultativ protokollar esa bolalarni qurolli nizolarga jalb qilishni qat'iyan taqiqlaydi, bolalar savdosi va pornografiyasiga qarshi kurashishning xalqaro standartlarini belgilaydi va bolalarga xalqaro sud organlariga murojaat qilish imkonini yaratadi.

Monitoring tizimi ham muhim rol o'ynaydi: Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya Qo'mitasi davlatlarning har besh yilda taqdim etadigan hisobotlarini tahlil qilib, bola huquqlarining amaldagi holatini baholash imkonini beradi. UNICEF 190 dan ortiq davlatda bolalar salomatligi, ta'limi, himoyasi va

rivojlanishi bo'yicha amaliy dasturlarni amalga oshirmoqda. XMT bolalar mehnatini bartaraf etishga qaratilgan global tashabbuslarni samarali yuritib, dunyo bo'yicha eng og'ir shakldagi bolalar mehnatini kamaytirishga erishgan. UNODC ma'lumotlariga ko'ra, odam savdosi qurbonlarining uchdan bir qismini voyaga yetmaganlar tashkil etadi[8].

MUHOKAMA

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, xalqaro miqyosda bola huquqlarini himoya qiluvchi tizim ancha rivojlangan bo'lsa-da, uning amaliy samaradorligi yetarli darajada emas. Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya davlatlarga kuchli majburiyat yuklasa-da, ayrim hukumatlarda iqtisodiy qiyinchiliklar, ijtimoiy tengsizlik, qurolli mojaro va korrupsiya tufayli majburiyatlar to'liq bajarilmayapti. Ayrim hududlarda bolalar mehnati an'anaviy madaniy amaliyotlar bilan uzviy bog'liq bo'lib, qonuniy taqiqlarga qaramay yashirin shaklda davom etadi. Zo'ravonlik va ekspluatatsiya holatlarining yuqoriligi milliy himoya tizimlarining zaifligini ko'rsatadi. Xalqaro mexanizmlar tavsiyaviy xarakterga ega bo'lgani sababli, ularni bajarish darajasi ba'zan past bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot shuni ko'rsatdiki, bola huquqlarining xalqaro himoyasi keng qamrovli huquqiy-institutsional tizimga ega bo'lsa-da, global muammolar – majburiy mehnat, zo'ravonlik, bolalar savdosi, ta'limdan chetda qolish, qashshoqlik va qurolli mojarolar – hal etilmaguncha, bolalar huquqlarini to'liq ta'minlandi deb aytib bo'lmaydi. Shu bois xalqaro hamkorlikni kengaytirish, Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya ning asosiy moddalarini milliy qonunchilikka to'liq integratsiya qilish, monitoring tizimlarini mustahkamlash, bolalar farovonligiga yo'naltirilgan resurslarni oshirish va milliy darajada qat'iy siyosiy iroda shakllantirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Bolalar mehnatini bartaraf etish, zo'ravonlikning oldini olish, ta'limdan chetda qolgan bolalarga imkon yaratish, odam savdosiga qarshi xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va bolalar Ombudsmani institutining mustaqilligini oshirish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. United Nations. Convention on the Rights of the Child. New York: United Nations, 1989.
2. UNICEF. The State of the World's Children 2023. New York: UNICEF, 2023.
3. International Labour Organization. Global Estimates on Child Labour: 2023. Geneva: ILO, 2023.
- UNESCO Institute for Statistics. Out-of-School Children Data, 2023.
4. United Nations Office on Drugs and Crime. Global Report on Trafficking in Persons, 2023.
5. UNICEF. Children and Armed Conflicts, 2023.
6. Bhabha, J. Child Rights in International Law: Emerging Trends. Oxford: Oxford University Press, 2020.
7. International Labour Organization & UNICEF. Tackling the Worst Forms of Child Labour, 2023. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Bolalarni himoya qilishning milliy dasturi 2021–2025. Toshkent, 2021.
8. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. Bola huquqlari to'g'risida qonun. Toshkent, 2020.
9. UNICEF. A World Fit for Children: Global Monitoring Report. New York, 2022.
10. Birlashgan Millatlar Tashkiloti XMT. Convention on the Rights of the Child (CRC). New York, 1989.
11. International Labour Organization (XMT). Global Estimates of Child Labour: Results and Trends, 2023. Geneva, 2023.

12. Karimov, Sh. "Bolalar huquqlarini himoya qilishdagi xalqaro tajribalar va O'zbekistonda tatbiqi." Ta'lim va Huquq Jurnal, 2022, 34–42-betlar.
13. Qodirova, M. "Bolalar mehnatini cheklash bo'yicha xalqaro standartlar va O'zbekistonda amalga oshirilishi." Pedagogik Izlanishlar, vol. 4, no. 2, 2021, 58–65-betlar.
14. Rasulov, A. Xalqaro huquqda bola huquqlari va ularni himoya qilish mexanizmlari. Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2020.
15. UNODC. Global Report on Trafficking in Persons 2023. Vienna, 2023.
16. Sultonova, D. "Qurolli nizolarda bolalarni himoya qilish va xalqaro mexanizmlar." Huquqshunoslik va Jamiyat, 2021, 21–30-betlar.